

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน ตำบลเสริมซ้าย อำเภอสว่างเมือง จังหวัดลำปาง” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมและปัจจัยเสริมของประชาชน

ผลการวิจัยลักษณะส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนมากกว่าสองในสาม (ร้อยละ 69.29) เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 46 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาภาคบังคับ มีสถานภาพสมรสแล้ว มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน โดยมีสมาชิกในครัวเรือนที่อยู่ในวัยแรงงานเฉลี่ย 3.26 คน และที่อยู่ในวัยพึ่งพิงเฉลี่ย 1.51 คน

ผลการศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ พบว่า ประชาชนมากกว่าสองในสามประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพเสริม โดยมีรายได้จากอาชีพหลักเฉลี่ย 39,428.57 บาทต่อปี มีรายได้จากอาชีพเสริมเฉลี่ย 24,164.62 บาทต่อปี และมีรายได้รวมทั้งหมดเฉลี่ย 63,334.29 บาทต่อปี มีลักษณะการถือครองที่ดินเป็นของตนเอง โดยมีจำนวนพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 10 ไร่

ผลการศึกษาลักษณะทางสังคม พบว่า ประชาชนอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลาเฉลี่ย 45 ปี ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่โดยกำเนิด เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้านาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรไม่มีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน

ผลการศึกษาปัจจัยเสริม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการป้องกันไฟป่า การปลูกป่า และการบำรุงรักษาป่า โดยมีความถี่ในการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนเฉลี่ย 5 ครั้งต่อปี ได้รับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน หนังสือพิมพ์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเฉลี่ย 12 ครั้ง และมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในระดับมาก

การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน

ด้านการตัดสินใจ พบว่า ประชาชนเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 93.57) เคยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการป่าชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการป่าชุมชนเฉลี่ย 9.14 ครั้งต่อปี ซึ่งมีรูปแบบในการมีส่วนร่วมโดยการเข้าร่วมกำหนด กฎ ระเบียบ ข้อบังคับในการบริหารจัดการป่าชุมชนรวมทั้งการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ร่วมวิเคราะห์ปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชน ร่วมคัดเลือกคณะกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการป่าชุมชน และเข้าร่วมกำหนดกลยุทธ์ หรือ ยุทธวิธี ในการแก้ไขปัญหาป่าชุมชน ตามลำดับ

ด้านการดำเนินการ พบว่า ประชาชนเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 95.00) เคยมีส่วนร่วมในการดำเนินการในการจัดการป่าชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการดำเนินการในการจัดการป่าชุมชนเฉลี่ย 13.35 ครั้งต่อปี ประชาชนส่วนใหญ่มีรูปแบบในการมีส่วนร่วมโดยการปลูกป่าเสริม บริเวณพื้นที่ป่าชุมชนในวันสำคัญทางศาสนาหรือวันสำคัญของชาติ ร่วมประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนช่วยกันอนุรักษ์ และอย่าทำผิดกฎระเบียบป่าชุมชน เข้าร่วมในกิจกรรมการป้องกันและดับไฟป่า ร่วมสำรวจและกำหนดแนวเขตป่าชุมชน และร่วมป้องกันการบุกรุกทำลายป่าชุมชนกับภาครัฐและเอกชน เช่น การเฝ้าเวรยาม การเดินสำรวจป่า ตามลำดับ

ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน พบว่า ประชาชนเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 96.43) เคยมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเฉลี่ย 61.96 ครั้งต่อปี ประชาชนทั้งหมดเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโดยการเก็บเห็ด หน่อไม้ ผักหวาน หรือพืชชนิดอื่นๆในการบริโภคหรือเสริมรายได้ รองลงมามีส่วนร่วมโดยการใช้ไม้ที่หักล้มตายตามธรรมชาติเป็นเชื้อเพลิง ทำฟืน หรือเผาถ่าน ใช้ป่าชุมชนเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและตามประเพณี เช่น เลี้ยงผีปู่ตา ฌาปนกิจศพ, บวชป่า, สืบชะตาป่า, เป็นต้น และเก็บพืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรค ตามลำดับ

ด้านการประเมินผล พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 87.50) เคยมีส่วนร่วมในการประเมินผลในการจัดการป่าชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการประเมินผลในการจัดการป่าชุมชนเฉลี่ย 4.94 ครั้งต่อปี ประชาชนส่วนใหญ่มีรูปแบบในการมีส่วนร่วมโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประเมินผลในการจัดการป่าชุมชนโดยการติดตามการประเมินผลประจำปีเกี่ยวกับป่าชุมชน ร่วมรายงานการติดตามผลและประเมินผลประจำปี ร่วมติดตามผลและประเมินผลในแต่ละกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน และร่วมประเมินในการพิจารณาถึงความสำเร็จ และความล้มเหลว ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน ตามลำดับ

ในภาพรวม พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในภาพรวมเฉลี่ย 86.55 ครั้งต่อปี โดยมีส่วนร่วมน้อยที่สุด 3 ครั้งต่อปี และมากที่สุด 237 ครั้งต่อปี โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้ผลประโยชน์มากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการดำเนินการ ด้านการตัดสินใจ และด้านการประเมินผล ตามลำดับ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยเสริมของประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยเสริมของประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมีดังนี้

1. เพศ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการตัดสินใจ
 2. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการติดตามประเมินผล
 3. รายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการตัดสินใจ
 4. การเป็นคนในพื้นที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการติดตามประเมินผล
 5. การได้รับการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนใน ด้านการดำเนินการ ด้านผลประโยชน์ ด้านการติดตามประเมินผล และในภาพรวม
 6. การได้รับข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินการ ด้านผลประโยชน์ ด้านการติดตามประเมินผล และในภาพรวม
 7. ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการตัดสินใจ
- ส่วนตัวแปรอื่นๆ พบว่าไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับปัจจัยมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนของประชาชน ตำบล เสริมชัย อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากประชุมชนมากกว่าด้านอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับ เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี (2536: 12) กล่าวว่า การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ นั้นจะมีเหตุผลที่สำคัญ คือ ประการแรก มองเห็นว่าตนจะได้รับผลตอบแทนในสิ่งที่ทำไป สำหรับการมีส่วนร่วมในด้านการประเมินผลในการจัดการประชุมชนพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยกว่าด้านอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากการประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ จะดำเนินการเพียงปีละครั้ง หรือดำเนินการเป็นรายไตรมาส ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับภาคบังคับเท่านั้น อาจจะไม่มีความรู้เกี่ยวกับการประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ จึงทำให้การมีส่วนร่วมในด้านดังกล่าวน้อยกว่าด้านอื่นๆ

2. ผลวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยเสริมของประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนทั้งในภาพรวม และแต่ละด้าน พบว่า มีจำนวน 7 ตัวแปร คือ เพศ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน รายได้ของครอบครัว การเป็นคนพื้นที่ การได้รับการฝึกอบรม การได้รับข้อมูลข่าวสาร และความรู้เกี่ยวกับการจัดการประชุมชน สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 เพศ จากการศึกษาพบว่าเพศมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชน ทั้งนี้เนื่องมาจากสังคมไทยที่ส่วนใหญ่เพศชายมักจะได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำครอบครัว หรือเป็นตัวแทนของครอบครัวในการเข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ และมักถูกกำหนดให้เป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ วงพัทธ์ ภูพันธ์ศรี (2542: 461-462) ได้กล่าวว่าเพศเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ชายและหญิงมีความแตกต่างกัน ทั้งด้านการเรียน อาชีพ ด้านบุคลิกภาพ ในขณะที่ อภิชาติ มนัสตรง (2542: 40) ได้ทำการศึกษาสมาชิกสหกรณ์ที่เป็นผู้นำครอบครัวและหารายได้ให้แก่ครอบครัว เพศชายจึงเข้ามาสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์มากกว่าเพศหญิง ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องของเพศมีความสำคัญที่จะแสดงให้เห็นถึงบทบาทที่แสดงออก

2.2 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จากการศึกษาพบว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนในด้านการติดตามประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับ ไกรสิทธิ์ ชัยพรหม (2536: 103) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า ขนาดของครอบครัวมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมกลุ่มเกษตรกร และสอดคล้องกับ Santiago (นำชัย ทนุผล, 2529: 11) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการพัฒนาพบว่าขนาดของครอบครัวมีนัยสำคัญกับดำเนินงานของประชาชนในโครงการ

Massagamany Maison ของประเทศฟิลิปปินส์ ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าขนาดของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา

2.3 รายได้ของครอบครัว จากการศึกษาพบว่า รายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน กล่าวคือ ผู้ที่มีรายได้มากจะมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมาก ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่มีรายได้มาก ย่อมมีแรงจูงใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมมากเนื่องจากต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในสังคมหรือชุมชน ในขณะที่ผู้ที่มีรายได้น้อยจะมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับของ ศิริวรรณ วงษ์สมบัติ (2533: 62) พบว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ย่อมมีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ในทางชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับนับถือและได้รับการยกย่องในสังคม

2.4 การเป็นคนพื้นที่ จากการศึกษาพบว่า การเป็นคนในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการติดตามประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (สมพร พวงประทุม, 2543: 54) เรื่องโครงการสาธิต ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมานานกว่า 20 ปี แสดงว่าเป็นบุคคลที่ย้ายมาจากท้องถิ่นอื่น แต่กว่าที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควร

2.5 การได้รับการฝึกอบรม จากการศึกษาพบว่า การได้รับการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนใน ด้านการดำเนินการ ด้านผลประโยชน์ ด้านการติดตามประเมินผล และในภาพรวม กล่าวคือ ประชาชนที่ได้รับการฝึกอบรมมากจะมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมาก ซึ่งสอดคล้องกับ นำชัย ทนุผล และสุนิลา ทนุผล (2532: 8) กล่าวว่า การให้การศึกษาแก่บุคคล เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ ความสามารถและทักษะ ความรับผิดชอบ และความเอาใจใส่ และการศึกษายังเป็นการเพิ่มสถานภาพทางสังคมของบุคคลด้วย ซึ่งมีผลให้บุคคลติดต่อกับผู้อื่น ได้ด้วยความมั่นใจมากขึ้น กล่าวแลกเปลี่ยนความสนใจกับผู้อื่นด้วย เกษตรกรที่เข้าร่วมฝึกอบรม และสัมมนาทางการเกษตร และเยี่ยมชมแปลงสาธิตจะมีแนวโน้มในการยอมรับนวัตกรรมมากขึ้น กล่าวได้ว่า เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการเข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งจัดโดยหน่วยงานพัฒนาบ่อยครั้ง จะมีแนวโน้มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตรมากยิ่งขึ้น ในทำนองเดียวกัน ศิริวรรณ วงษ์สมบัติ (2533: 63) ได้กล่าวไว้ว่า “ประสบการณ์การฝึกอบรม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม เพราะผู้ที่เข้าร่วมทำการฝึกอบรมบ่อยครั้งย่อมมีความรู้และวิธีการใหม่ๆ โดยใช้ประสบการณ์ในการฝึกอบรม เป็นหลักในการดำเนินการ การเข้าอบรมบ่อยๆ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ แลกเปลี่ยน

ความคิดเห็น ความเข้าใจอันดี ความต้องการที่ถูกต้อง และความชำนาญแก่ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรม” และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ บำรุง แสงพันธุ์ (2545: 63) ที่พบว่า การได้รับการฝึกอบรมเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

2.6 การได้รับข้อมูลข่าวสาร จากการศึกษาพบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินการ ด้านผลประโยชน์ ด้านการติดตามประเมินผล และในภาพรวม แสดงให้เห็นว่าประชาชนที่มีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้มากจะมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมากในทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ การศึกษาของ ชูชีพ ใจมั่น (2537: 52) ในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนพบว่าประชาชนที่มีการคมนาคมสะดวก ไม่มีไฟฟ้าใช้สามารถรับฟังข่าวสารจากวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสารมวลชนอื่นๆ ซึ่งมีผลต่อการมีส่วนร่วมต่อองค์กรของตนเอง

2.7 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน จากการศึกษาพบว่า ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการตัดสินใจ กล่าวคือ ประชาชนที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนมากจะมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านการตัดสินใจมากด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากการมีความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน การที่บุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ โดยเฉพาะเกี่ยวกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่ ย่อมทำให้เกิดความรักความหวงแหน จึงทำให้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่าคนที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชุติสรา ปะกิระตั้ง (2549: 138) ที่ทำการศึกษการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชนดงใหญ่ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม ที่พบว่า ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. แม้ว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในทุกๆ ด้าน แต่ถึงอย่างไรภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน ประชาสัมพันธ์เผยแพร่โดยใช้สื่อต่างๆ เช่น หอกระจายข่าว ตลอดจนขอความร่วมมือจากโรงเรียน วัด เพื่อเป็นสื่อกลางให้ราษฎรเกิดจิตสำนึก และความตระหนัก เห็นคุณค่าของป่าเพื่อให้เกิดความรัก และหวงแหนป่า ซึ่งให้เห็นถึงสภาพของปัญหาและปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้ง

ผลกระทบที่ชุมชนจะต้องได้รับถ้าหากทุกคนไม่ร่วมมือ ที่จะช่วยแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลให้ราษฎรมีความต้องการในการมีส่วนร่วมมากขึ้น

2. การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในปริมาณที่มากเกินไปเกินกว่าศักยภาพในการรองรับของป่าจะก่อให้เกิดปัญหาตามมา ดังนั้นจึงควรมีการออกกฎระเบียบควบคุมการใช้ประโยชน์ไม้พื้น ผักป่าชนิดต่างๆ เห็ด และสมุนไพร ในปริมาณที่เหมาะสมกับศักยภาพในการรองรับได้ของป่า และควรยึดความสำคัญของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่ให้ประโยชน์ทางอ้อมในเชิงอนุรักษ์เป็นหลัก เช่น เป็นที่รักษาหน้าดิน เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า รองลงมาคือยมองหาว่า การใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรป่าไม้โดยตรง โดยไม่ทำให้ป่าถูกทำลาย และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งของรัฐและเอกชน ควรให้การสนับสนุนการจัดการป่าชุมชน ต่างๆ มากกว่านี้ เช่น การขยายพันธุ์ไม้ให้มีความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อสนองต่อความต้องการในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่มากขึ้นทุกปี การจัดให้เป็นแหล่งสมุนไพร การจัดเป็นสถานที่พักผ่อนของชุมชน และจัดหาแหล่งน้ำเพิ่มเติม

3. ควรส่งเสริมในราษฎรได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในประโยชน์ที่จะได้รับจากการดูแลป่าชุมชน โดยจัดกิจกรรมการฝึกอบรมเกี่ยวกับ การป้องกันไฟป่า การปลูกป่า การดูแลรักษาป่าชุมชน และจัดกิจกรรมในการจัดการป่าชุมชนด้านต่างๆ ส่งเสริมให้ราษฎรได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชน โดยการให้กรรมการป่าชุมชนมีการกระจายข่าวสารตามหอกระจายข่าวของหมู่บ้านที่เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ และให้กลุ่มราษฎรที่เป็นสมาชิกทางสังคมกับราษฎรกลุ่มที่มีส่วนร่วมในระดับสูงอยู่แล้วเป็นแกนนำช่วยประชาสัมพันธ์และเป็นสื่อในการชักชวนให้ราษฎรกลุ่มอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะดูแลรักษาป่าชุมชนให้มากขึ้น และมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างถูกต้องเพื่อให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ และสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับราษฎรตลอดไป

4. จากการศึกษาความสัมพันธ์พบว่าเพศ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน รายได้ของครอบครัว การเป็นคนพื้นที่ การได้รับการฝึกอบรม การได้รับข้อมูลข่าวสาร และความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปส่งเสริมสนับสนุนในด้านการพัฒนาการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนให้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนมีการเผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนแห่งอื่นๆ ที่มีลักษณะทางด้านกายภาพ ชีวภาพ สภาพการใช้ประโยชน์ และการจัดการป่าชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกับป่าชุมชนตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เพื่อมาเปรียบเทียบการดำเนินการจัดการป่าชุมชน แล้วนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลเพื่อปรับปรุงแก้ไขและเป็นข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแห่งอื่นๆ ต่อไป

2. ควรมีการศึกษาบทบาทเจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่นและกลุ่มคนภายนอกชุมชน เช่น ครู พัฒนาการ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายป่าชุมชน และเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนในลักษณะที่เป็นการเจาะลึกในการทำงาน ทักษะคติ หรือการมีอำนาจในชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนางานวิจัยครั้งนี้เพิ่มเติมอีก เนื่องจากเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากหรือน้อยได้ ซึ่งการศึกษาไม่ได้เจาะลึกอย่างแท้จริง จึงน่าจะมีการวิจัยบทบาทการทำงานของบุคคลดังกล่าว